

SZILVÁSSY ZOLTÁN

A SZÉKELY HADOSZTÁLY ÉS A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG TÖRTÉNETÉNEK NÉHÁNY ÖSSZEFÜGGÉSE AZ ERDÉLYI FRONT ÖSSZEOMLÁSÁNAK TÜKRÉBEN

BEVEZETÉS

Az 1919. március 21-én kikiáltott Magyar Tanácsköztársaság elleni 1919. április 16-i román fegyveres támadással egy időben, a tanács hatalom népszerűtlen intézkedéseinek következtében a városi rendőrségnél és közhivatalokban, elsősorban az előző polgári rendszer hívei, az értelmetlen vörös terror hatására, ellenforradalmat robbantottak ki Debrecenben, 1919. április 18-án. A helyi direktóriumok a városban tartózkodó osztrák internacionalista vörös katonák támogatásával néhány óra alatt leverték a debreceniek felkelését. Ez volt az első jelentősebb ellenforradalmi felkelés a területi integritást nyíltan megtagadó tanácsköztársaság területén, ami elsősorban a proletárhatalom polgári lakosságot terrorizáló intézkedéseivel és a román hadsereg – amelyet a vörösök kegyetlenkedései miatt a lakosság felszabadítóként várt - közelségével magyarázható.

Az ellenforradalom nemcsak az államhatalmi szervekben lépett fel, hanem a hadseregben is, ennek oka az volt, hogy a tanácsköztársaság vezetői nem álltak a területi integritás alapján, ez a tény negatív hatással volt a székely katonák harci szellemére, mivel nem látták biztosítottak, hogy otthonuk, Erdély, a Magyar Tanácsköztársaság területéhez fog tartozni. Ennek következtében a kezdeti lelkesedés hamar ellenszenvbe fordult át és mind gyakoribbá váltak a fegyveres összetűzések a székelyek és a vörösök között.

A magyar Vörös Hadsereg hajdúsági, bihari és budapesti egységei, valamint a Debrecenben szervezett, elsősorban vagongyári munkásság és a megye felfegyverzett agrárproletárjai nem képviseltek elegendő harcértéket a túlerőben lévő román haderővel szemben. A Vörös Hadsereg hajdú-bihari harcainak szomorú eseménye marad a vámspércsi csata. Itt futottak szét tényleges ellenállás nélkül a Vörös Hadseregben küzdő osztrák internacionalisták. Ebben a harcban esett el az osztrák egységek parancsnoka, az eredetileg anarchista bécsi nyomdász Rothziegel Leó is. A vámspércsi csatát követően a Vörös Hadsereg Debrecen alóli visszavonulása következtében a város védelmére már esély sem maradt. Április 22-ről 23-ra virradó éjjel, a helyi direktóriumok menekülése miatt, alig egy hónapnyi fennállás után, Debrecenben megdőlt a bolsevikok hatalma.¹

¹ A Tanácsköztársaság Hajdú-Biharban 1919. Dokumentum-gyűjtemény. Szerk. Fehér András. Bp. 1959. 32.

A korabeli külföldi diplomácia figyelemmel kísérte a magyarországi eseményeket. A bolsevikok ateista világnézete különös aggodalommal töltötte el a Vatikánt. Valfré vatikáni követ jelentésében arról számol be, hogy a Kun Béla féle bolsevik kormány 30 népbiztosból áll, akik közül 24 zsidó és 6 keresztény. Ezeknek első teendőjük volt, hogy a Szovjet-Oroszországgal felvegyék a kapcsolatot, akik viszont magyarázatot követeltek a magyar bolsevik vezetők politikai nézeteinek ortodoxiáját illetően. A pápai nuncius szerint az orosz kommunistáknak ezt a bizalmatlanságát a magyar bolsevikok kezdetben „nacionalistának” és „patriotikusnak” tűnő magatartása okozta. A vatikáni követ azonban téved abban a tekintetben, hogy Kun Béláék nacionalisták vagy patrioták lettek volna. Hiszen éppen Kun Béla volt az, aki megtiltotta a Vörös Hadsereg alakulatainak, hogy a nemzeti szalagot feltűzzék zászlóikra és a tanácskormány megalakulását követően azonnal kinyilvánította, hogy nem áll a területi integritás alapján. Kun kormánya úgy igyekezett Lenin bizalmát megnyerni, hogy a szélsőséges orosz kommunisták ideológiáját tükröző, bolsevik előjelű szociális és jogi kormányrendeleteket hoztak.² Mivel Kun Béla tanácskormánya a történelmi Magyarország területi épségét nem kívánta megőrizni, így érthető, hogy a lakosság nemzeti rétege nem szolgálta híven a proletárhatalmat. Guido Romanelli³ véleménye szerint, aki az antant budapesti katonai missziójának tagja volt a tanácskormány idején, Kun Béla nem keltette erélyes államférfi látszatát, mivel mindenben Lenint utánozta.

Lenin így értékeli Kun Béla tanácskormányának hatalomra jutását: „Magyarországon a forradalom rendkívül eredeti módon ment végbe. A magyar Kerecskij, akit ott Károlynak hívnak, maga mondott le, és a magyar megalkuvók – mensevikek és eszerek – megértették, hogy el kell menni a börtönbe, ahol Kun Béla magyar elvtárs, az egyik legjobb magyar kommunista ült. Odamentek hozzá és azt mondták neki: Önöknek át kell venniük a hatalmat! A burzsoá kormány lemondott. A burzsoá szocialisták, a magyarországi mensevikek és eszerek beolvadtak a magyar bolsevikok pártjába és egységes pártot, egységes kormányt alakítottak”.⁴ Az említett forrásból egyértelműen megállapítható, hogy Lenin negatív módon vélekedett Károlyi Mihályról, ezért is neveltséges a Kádár-korszakban kialakult Károlyi-kultusz.

1919. április elején a magyar bolsevikok bíztak Szovjet-Oroszország Vörös Hadseregének sikereiben, amely Kamenyec-Podolszknál 150 km-re közelítette meg a magyar határt. Ezen felbuzdulva, április 1-én Kun Béla javaslatot tett a ko-

² *Eördög István*: Erdély román megszállása (1916–1920). Szeged 2000. 36.

³ *Szabó Mária*: A Romanelli-misszió. Bp. 2009. 52–53.

⁴ Részlet Lenin 1919. április 3-ai, a szovjet állam külső és belső helyzetéről szóló beszédéből, Lenin Magyarországról. Szerk: A marxizmus-leninizmus klasszikusainak szerkesztősége. Bp. 1974. 86.

alíciós kormány vezette Ukrán Szocialista Köztársaság autonómiájának elismerésére és felvetette a magyar, ukrán és szovjet-orosz köztársaságok szövetségének lehetőségét. Ezt az ötletet – valószínűleg a koalíciós kormány ötlete miatt – a szovjet vezetés nem fogadta el.⁵ Kun Béla elképzelésének álláspontom szerint volt realitáslapja, így a közös hadsereg létrehozása ütőkéesebb lehetett volna az antanttal és szövetségeseikkel szemben, azonban ennek a közös Vörös Hadseregnek a célkitűzése között bizonyosan nem szerepelt volna a történelmi Magyarország egyben tartása, csupán a világforradalom kivívása lett volna az elérendő cél.

A román csapatok a fegyverszüneti szerződést megszegve, április 16-án széles fronton megindították a támadást a Magyar Tanácsköztársaság ellen. Az 1919. április 16-i román hadművelet megindulása előtti napokban érkezett meg egy nemzetközi vörös ezred a Király-hágóhoz, Csucsára, ahol a 21. kolozsvári gyalogezredet váltották fel, amely a Székely Hadosztály kötelékéhez tartozott. A jól felszerelt internacionalisták a csucsai fontot nem tudták tartani, mivel a harcra való felkészülés helyett rablással, fosztogatással töltötték idejüket, így nem csoda, hogy az elvárható minimumnál is jóval szerényebb harci teljesítményt nyújtottak a román hadsereggel szemben, mint a székely katonák, akik az internacionalistákkal ellentétben szívvel-lélekkel küzdöttek az ellenséggel. Erdély kapuja ezzel elvesztett, az elit székely 39. dandár sem tudta feltartóztatni a románokat. A románok csucsai áttörése után a nemzetközi vörös ezred katonái – Koréh Endre a Székely Hadosztály tábora lelkészének visszaemlékezése szerint –, visszavonulás közben raboltak, akiket később a Székely Hadosztályba beosztott Pongráz Aladár csendőrszázados emberei fegyvereztek le, így akadályozva meg további kártételeiket.⁶

Az internacionalisták csúfos bukását követően a románok előtt megnyílt az út Debrecen – Nyírbátor – Mátészalka felé. A többszörös túlerő miatt egyértelmű volt, hogy a sík terepen, nyílt csatában, az utolsó ember feláldozásával sem tudná feltartóztatni a Székely Hadosztály a románokat, akik kétségtelenül a Tisza vonaláig akartak előrenyomulni, mivel a Tiszát ősi dák határfolyónak tartották. A megindított offenzíváról 1919. április 18-án a román főhadiszállás a következő jelentést adta: „Csapataink elkeseredett harcok után Szilágysomlyó, Sarmaság, Haraklán, Hadad, Alsószopor, Kiserdzsida, Kraszna, Feketető, Bucsa, Tótvárád helyiségeket megszállták. Három ágyú, gépfegyverek, puskák és nagy mennyiségű lőszer a zsákmány. Paulián ezredes, a 3. sz. dandár parancsnoka a harcban elesett.”⁷

A jelentéssel ellentétben a valóság az volt, hogy a románok mindenütt gyenge ellenállásba ütköztek, mivel a vörösök a legtöbb esetben harc nélkül feladták állásaikat. Eközben a román vezérkar hazugságai elárasztották a külföldi sajtót,

⁵ *Eördögh I.*: Erdély i. m. 41.

⁶ *Gottfried Barna*: A Székely Hadosztály „következményei” a Tiszántúl északi felén. In: Vörös és Fehér.

A vörös és fehér uralom hátszaga – 1919 hátszaga. Szerk. Nagy Szabolcs. Veszprém 2013. 75–76.

⁷ *Koréh Endre*: „Erdélyért” A Székely Hadosztály és Dandár története 1918–1919. I–II. kötet, Bp. 2000. 274.

hangoztatva, hogy a magyar bolsevista hadsereg keményen támadt ellenük, de ennek ellenére kemény harcok árán mindenhol visszaverte azt a román hadsereg. Ezzel szemben az igazság az, hogy a Vörös Hadsereg csapatai beléértve az internacionalistákat is, legtöbbször harc nélkül feladták állásaikat, s egyedül a székelyek harcoltak a románokkal, és a kitartó, hősi ellenállást épp a bolsevista egységek magatartása gátolta meg. A románok hazugságainak következtében az antanthatalmak elhitték, hogy a Vörös Hadsereg csapatai támadják a román hadsereg állásait, és ők csak védekeznek, holott április végén sehol sem volt többé ellenállás, annál kevésbé támadás. Mikor a proletár hadvezetőség belátta, hogy seregei megbízhatatlanok, soraik rendre felbomlanak, fegyverszüneti ajánlatot tett a románoknak, akik önteltségükben olyan elfogadhatatlan követeléseket támasztottak, hogy azok alapján még tárgyalni sem lehetett. A románok célja egész Erdély és az Alföld Tiszáig terjedő elfoglalása volt. Ezzel nyilvánvalóvá vált, hogy a román hadsereg nem a bolsevisták hatalmának megdöntésére törekedett, hanem a magyarság nyílt tönkretételére és kirablására.⁸

A hadi helyzet 1919. április közepére már az egész Tiszántúl elvesztésének a közvetlen veszélyével fenyegetett, amelynek következtében a marxisták kénytelenek voltak háttérbe szorítani elveiket, és megegyezésre jutni a Székely Hadosztályal, amelyre nagyban számítottak az Alföld védelmében. Ennek következtében az egész arcvonal parancsnokává Kratochvil Károly ezredest, a Székely Hadosztály parancsnokát nevezték ki azzal a szándékkal, hogy parancsnokságát helyezze át Debrecenbe és egyben vegye át a Nyíregyháza és környékén lévő vörös hadosztály parancsnokságát is. Kratochvil visszautasította a kinevezést arra hivatkozva, hogy „*neki a veszélyes helyzetben, az oláh előnyomulás idején a csapatai között a helye!*”. A marxisták hiába helyeztek kilátásba bolsevista nemzetközi ezredeket erősítés gyanánt a Székely Hadosztály számára, ezek harcértékével Kratochvil tisztában volt, így visszautasította a felajánlást.⁹ A vámospércsi csatában 1919. április 22-én Rothziegel Leó osztrák internacionalista zászlóaljai és a Vörös Hadsereg egységei vereséget szenvedtek a román hadsereggel szemben, melynek következtében Debrecen másnapra elesett.

A viszony a Székely Hadosztály és a Vörös Hadsereg között annyira kiéleződött, hogy a hadosztály helyzete kezdett tarthatatlanná válni. A hadosztály nagyobbik része Mátészalkánál és Kocsordnál erős harcban állott a román csapatokkal, míg Schuppler alezredes csoportja Nyírbátor környékén foglalt állást. Ennek a csoportnak Érmihályfalváról Debrecenen át vasúti szállítással kellett volna Nyírbátor területét elérnie, hogy a Mátészalka felé támadó román csapatokat oldalba támadja. Ezt a vasúti szállítást azonban a Debrecenben lévő nemzetközi – és egyéb vörös csapatok megakadályozták, a csoport elsőként beérkező szállítmányát meg-

⁸ Uo.

⁹ Uo. 245–256.

támadták és csak a szállítmány tisztjeinek határozott fellépésén múlt, hogy a szerelvény Érmihályfalvára visszatolatható. Ennek következtében a Schuppler-csoport csak időrabló gyalogmenetekkel érkezett be Nyírbátor környékére, miközben egy időre a Székely Hadosztály-parancsnoksággal az összeköttetése is teljesen megszakadt. Ezalatt, a románoknak sikerült csapataikkal magukat a két különálló harccsoport közé beékelniük és Nyírbakta felé előrenyomulniuk, s így a hadosztály csapatait a Nyírségben Kisvárdá – Demecser – Nyírbogdány környékén csoportosítva kellett összevonni. Közeledett lassan, de feltartóztathatatlannal a vég a Székely Hadosztály számára.¹⁰

A korszak neves kutatója Eördögh István szerint a legfontosabb okok közül, amelyek az ellenállás megszüntetésére és megadásra készítették a 8–10000 fős Székely Hadosztályt április 26-án 13:00 órakor – jóllehet a kivált Székely Dandár folytatta az ellenállást -, a következőket kell kiemelni: Kun Béla politikai irányvonala nem ragaszkodott a területi integritáshoz, kétségessé téve ezáltal a Székelyföld felszabadítását a román uralom alól; a székelyek politikailag szembeszegültek a kommunizmussal, amit a Bécsben és Aradon már szervezés alatt álló, egyre erősödő antibolsevista katonai erők is támogattak és végül Clemenceau április 14-i kétértelmű parancsa, amely lehetővé tette a magyar fegyveres erők számára a dezertálást és egy ellenforradalmi hadtest felállítását a francia vonalak mögött, és nem utolsósorban, hogy Constantin Prezan román tábornok titkos megadási feltételeket ajánlott Kratochvil Károly ezredesnek, a székelyek parancsnokának, aki április 25-én napiparancsban tette lehetővé katonáinak a megadás vagy a harc folytatása közti választást. A Székely Hadosztály megadta magát; a románok foglyul ejtettek 5235 katonát, köztük 483 tisztet és 42 db tüzérségi ágyút zsákmányoltak.¹¹ Álláspontom szerint, a kommunisták pontosan azt a lelkesítő harci szellemet pusztították el, amit a területi integritás jelentett a székely katonák számára. A szülőföldjükért nem harcolhattak, mivel Erdélynek és azon belül a Székelyföld területének visszaszerzése nem volt célja a tanácskormányoknak. Az oroszoktól másolt bolsevizmus háttérország-beli rémtetteit látva a székelyek nem akarták, hogy családjuk is martalékká váljon a vörös terrornak.

Kratochvil a történeti hűségnek megfelelően emlékszik vissza az eseményekre: „1919. április 25-én a Vörös Hadsereg vezetősége elrendelte, hogy az akkor a Nyírségben álló Székely Hadosztály keljen át Rakamaznál a Tiszán és csatlakozzék a Tisza mögött lévő Vörös Hadsereg balszárnyához. Ehhez azonban semmi kedve nem volt már sem a tisztikarnak, sem pedig a legénység zömének. A vörös uralom akkorra ugyanis már mindenben kimutatta a foga fehérjét, a vörös katonák és terroristák országszerte raboltak, gyilkoltak, akasztottak, az újonnan toborzott vörös csapatok legnagyobb részét nemzetközi csöcselék alkotta, amelyek a

¹⁰ *Kratochvil Károly: A Székely Hadosztály. Máriabesnyő 2017. 58.*

¹¹ *Eördögh I.: Erdély i. m. 44.*

kommunista lelkesedés legnagyobb fokán állottak, de egyben a fegyelem és a harc-
készség legalacsonyabb színvonalán is.”¹² Sajnálatos módon, a vörös terror hátor-
szágbeli borzalmi, a területi integritással történő nyílt szembehelyezkedés, a vörös
csapatok és a Székely Hadosztály között fennálló áthidalhatatlan világnézeti sza-
kadék, a hadosztály rossz felszereltsége, a román intervenció hadsereg túlereje
ellehetetlenítették a székelyek további erélyes ellenállását. A székelyeknek, akik
hazájuk, Erdély visszaszerzésére sereglettek össze, legjobban az fájt, hogy Buda-
pesten hangos szóval hirdették, hogy nem állnak a területi integritás alapján s nem
támogatták a székelyeket Erdély visszaszerzésére irányuló törekvésekben.¹³

A ROTHZIEGEL-ZÁSZLÓALJ DEBRECENI TEVÉKENYSÉGE

Rothziegel Leó bécsi proletár 1919. március végén értesült a Bécsben tartózkodó
magyar diplomáciai és kereskedelmi küldöttség tagjaitól az országban zajló forra-
dalmi eseményekről. 1919. április elején a bécsi nyomdász a magyar Vörös Had-
seregbe való belépésre szólította fel a bécsi munkásokat. 1200 osztrák internacio-
nalistával lépte át a magyar határt, akiket Budapesten a kelenföldi laktanyában
helyeztek el. Itt még további 500 osztrák és kb. ugyanannyi más nemzetiségű ka-
tona jelentkezett szolgálattételre, hogy fegyverrel védje a Magyar Tanácsköztársas-
ságot. A nemzetközi vörös ezred egyik zászlóaljaként kapcsolódtak be a proletár-
diktatúra védelmébe Rothziegel parancsnoksága alatt. A bécsi proletár még
Bécsből való elindulása előtt kijelentette, hogy azért jön Magyarországra, mert itt
elvéinek megfelelően cselekedhet és harcolhat. Április közepén a román frontra
irányították, és éppen egy ellenforradalmi kísérlet napján – április 18. – érkezett
Debrecenbe. A zászlóalj részt vett a vörös terror elleni ellenforradalmi kísérlet le-
verésében, majd azt követően Debrecen védelmére a frontra vonult, de nem azért,
hogy megvédje az ország földjét, lakosságát a román hadsereg területfoglalása el-
len, hanem azért, hogy védje az ország területi integritását megtagadó tanácskor-
mány hatalmát. Mielőtt Rothziegel meghalt volna a vámospércsi csatában, a követ-
kező üzenetet küldte előljáróinak: „Örömmel hullatom véretem
Szovjetmagyarországért, amelyet a nemzetközi proletariátus hazájának tekintek b
[...] Irigylem a magyarországi proletariátust, amely megtalálta igazi kommunista
vezéreit.”¹⁴

A románok előrenyomulásával egy időben Debrecen védelmét tovább ne-
hezítette a visszavonuló Székely Hadosztály és Rothziegel osztrák internacionalis-
táinak összetűzése Vámospercs közelében. A „fekete ördögök” (Verbőczy Kálmán

¹² Gyászos idők tündöklő csillaga. Kratochvil Károly válogatott írásai. Szerk. Domonkos László. Debrecen 2012. 48–49.

¹³ Uo. 56.

¹⁴ Tetteikben tovább élnek. A forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő, elhunyt Hajdú-Bihar megyei harcosainak életrajzkötete. Szerk. Kiss István. Debrecen 1970. 124–125.

zászlóalja) menekültekből, a forradalmi törvényszékektől megmentettekből, a belényesi harcok sebesültjeiből, nagyváradai ellenforradalmárokból tevődött össze. Debrecen előtt, Vámospécs közelében került sor a „fekete ördögök” és a bolsevista internacionalisták közötti összetűzésre. Koréh Endre a Székely Hadosztály tábori lelkésze így emlékszik vissza az eseményekre: Amikor „Erdély honvédei” nekiszegtek a gépfegyvereket a bolsevistáknak, elpárolgott a vörös harci kedv. Rögtön elfeledkeztek a „székelyek árulásáról”, nagyon udvariasak lettek, sőt még a kezükben lévő és halálnak szánt Székely Hadosztálybeli tiszteket és katonákat is átadták. Másnap már le is szerepelt a bécsi dandár, mert az első román ágyúlövésre szétfutott.¹⁵

A Székely Hadosztály és Vörös Hadsereg valamint az alájuk rendelt internacionalisták között állandóak voltak a fegyveres összetűzések. Ennek egyik oka az volt, hogy a Vörös Hadsereg parancsnokai kihirdették, hogy a vörös katonák, ott ahol találják a székely legénységet és a tiszteket tartóztassák és fegyverezzék le őket, mint ellenforradalmárokat, ami sok helyen meg is történt. Kratochvil visszaemlékezése szerint, Sárói-Szabó Tibor kommunista százados Debrecenben letartóztatta az összes volt erdélyi katonai kerület parancsnoksághoz tartozó tiszteket, a debreceni és szatmári ellenforradalmi eset következtében.¹⁶ Az ellenforradalom okai a proletárhatalom lakosságot terrorizáló intézkedései (lakásrekvirálások, ékszerrendelet, túszerendelet, területi integritás megtagadása, kapkodó, erőszakos szocializálás, stb.) voltak.

A debreceni ellenforradalmi eseményeket illetően, 1919. április 18-án délután 1 órakor érkezett Debrecenbe Budapestről az első nemzetközi vörös ezred, mely a román frontra igyekezett, hogy megvédje a tanácskormány hatalmát. A vörösgárdisták jobbra bécsi proletárok voltak, akiket legkevésbé sem érdekelt a történelmi Magyarország területének védelme, csupán a világforradalom minél hamarabb megvalósításáért küzdöttek.

A terveknek megfelelően még aznap este indultak volna a frontra, de miután értesültek arról, hogy Debrecenben ellenforradalmi felkelés van, örömmel vállalkoztak a felkelés leverésére. Zárt sorokban vonultak a vasútállomás felől a belváros irányába. A vörösgárdisták az ellenforradalmi fegyveres elemeket a lehető leggyorsabban le akarták fegyverezni. Ebből a célból több szakaszra oszlottak és igyekeztek a feladatukat a legrövidebb időn belül végrehajtani. A vörösgárdistákat a Lenin útra átnevezett Piac utca több pontján a volt rendőrök lövésekkel fogadták. A gárdisták először a levegőbe lőttek, majd mikor azt tapasztalták, hogy az ellenforradalmárok nem adják meg magukat, a házak ablakaiból is tüzet nyitnak rájuk, vagyis szívós ellenállást tanúsítanak, a bolsevisták működésbe hozták gépfegyvereiket. Az ellenforradalmárok a házak, oszlopok mögül lőtték a vörösöket. A legkeményebb

¹⁵ Koréh E.: „Erdélyért” i. m. 280.

¹⁶ Kratochvil K.: A Székely Hadosztály i. m. 57.

összecsapásra a Bika előtt és a Kossuth szobornál került sor, amelynek a háta mögött több ellenforradalmár meghúzódott. Végül az internacionalisták leverték az ellenforradalmi felkelést, és a továbbiakban csak elvétve került sor lövöldözésre. Jelentős összecsapásra került sor még a vármegyeháza és a Royal-szálló körül, de mindenütt a jobb fegyverekkel felszerelt és túlerőben lévő bolsevisták kerültek fölénybe. A gárdisták visszaemlékezése szerint a házak ablakaiból lövéseket adtak le rájuk az ellenforradalmárokról, ennek következtében néhány házat átkutattak. 1919. április 18-án este 8 óra tájban számolták fel véglegesen a megmozdulást. Az internacionalisták a felkelés leverését követően kivonultak a pályaudvarra és indultak tovább a frontra. Az internacionalisták elvonulását követően a helyi munkásszázaljak vették át a hatalmat a városban.¹⁷

A debreceni ellenforradalom következményeként Püspökladányban 150, Debrecenben pedig 300 székely katonát fegyvereztek le. Székelyhídra Debrecenből az internacionale gárdájából erősítéseket küldtek. A túszenvedő értelmében 40 előkelő gazdag debreceni polgárt a debreceni direktórium túszként őrizetbe vett. Amennyiben további ellenforradalmi megmozdulás következett volna a munkásszázaloknak valami baja esne, ezeket vonják felelősségre. A bolsevikok az ellenforradalom támogatásával vádolták a túszként tartott polgárokat. Az elraboltak között volt között volt Márk Endre volt polgármester, Csernus Mihály, a Katolikus Népszövetség elnöke, több bankigazgató, Rostás István, a Vörös Őrség újonnan kinevezett főparancsnoka (Rostás István az előző rendszer rendőrségi állományából került át a Vörös Őrséghez, mivel idő hiányában a tanács hatalom nem cserélte le a régi karhatalmistákat saját megbízható káderekre), Szentkirályi Tivadar, a főtrafik tulajdonosa, a Kereskedelmi és Iparkamara volt elnöke. A bolsevikok úgy gondolták, hogy a székelyek Debrecen ellen vonulnak, a támadás pedig Vámospercs felől történik, ezért a városparancsnokság hadművelleti osztálya minden intézkedést megtett az állítólagos támadás elhárítására. A vörösök mozgósították a munkásgárdát, majd fellármázták a budapesti vezetést. Végezetül letartóztatták Mile Pál volt rendőrkapitányt.¹⁸

Az ellenforradalom leverését követően a politikai megbízottak jelentése alapján egyértelműnek tűnt, hogy Debrecen lakosságának többsége a bolsevik ideológia szempontjából megbízhatatlan.

A SZÉKELY HADOSZTÁLY ÉS A MAGYAR BOLSEVIKOK ELLENTÉTEINEK OKAI

1919. március 21-én jött létre a szociáldemokraták és a kommunisták pártjának egyesüléséből a Magyarországi Szocialista Párt és vezetői kikiáltották a Magyar Tanácsköztársaságot. Erről a változásról Pogány József hadügyi népbiztos azonnal értesítette a Debrecenben lévő Erdélyi Kerületi Parancsnokságot, valamint a Szé-

¹⁷ A Tanácsköztársaság Hajdú-Biharban 1919 i. m. 448–449.

¹⁸ Uo. 452.

kely Hadosztályt. A táviratban felhívta a figyelmet arra, hogy minden magyar embernek kötelessége megvédeni hazáját, és hogy a székely csapatok minden szükséges támogatást meg fognak kapni. A hadügyi népbiztostól kapott távirat nagy örömet keltett a csapatok között, hiszen akkor még nem sejtették a tanácsköztársaság álláspontját a területi integritást illetően, a csapatok előtt pedig csak egy cél lebegett: Erdély felszabadítása. Néhány nappal később kellett rádöbbseniük arra Kun Béla kijelentésének következtében, hogy Pogány József becsapta őket.¹⁹ A területi integritásért való küzdelem nyílt megtagadása hatalmas csalódást okozott a hazájuk területi épségéért harcoló székely katonák körében, amelynek következtében a Székely Hadosztály fennállása alatt mindvégig szembehelyezkedett a tanácskormány-nyal. A vörösök és a székelyek közötti ellentét során nem kerülhetett sor a védelem erélyes megszervezésére. Ez a tény megkönnyítette a román intervenció hadsereg előrenyomulását.

Romsics Ignác történész, Erdély elvesztése (1918–1947) című munkájában az eseményeket illetően úgy fogalmaz, hogy a „Tanácsköztársaság első nyilatkozatai azt valószínűsítették, hogy az új hatalom elszánta magát a fegyveres honvédelemre, sőt a felszabadító háborúra. Ez még azokat is melléállíthatta, akik belpolitikai programját, mindenekelőtt a szocializálásokat helytelenítették, internacionalizmusától és antiklerikalizmusától pedig idegenkedtek. Abban, hogy ősi földünket nem engedjük – fogalmazódott meg az egyik vidéki újságban közvetlenül a hatalomátvétel után ez az álláspont –, találkozhat a kommunista a nacionalistával.” Kratochvil kezdetben maga is ezt gondolhatta. A döntő fordulatot a Székely Hadosztály és a Magyar Tanácsköztársaság viszonyában Kun Béla március 30-i nyilatkozata volt, amelyben kijelentette: „Mi nem állunk a területi integritás alapján” s hogy a „Vörös Hadseregnek nincsenek agresszív szándékai, első sorban az a feladata, hogy a diktatúrát vérontás nélkül támogassa”. Az ilyen és ehhez hasonló nyilatkozatokat Kratochvil és tisztársai ellenérzéssel fogadták.”²⁰ A székelyek a kommunista ideológia tekintetében nem voltak kellően tájékozottak, így nem ismerték fel annak nemzetietlen, kizárólag a világforradalomért küzdő internacionalista szellemiségét. A kommunista-szociáldemokrata vezetés helyett egy nemzeti alapon álló kormányzat, hasonló erejű hadsereggel, mint amilyen a Tanácsköztársaság Vörös Hadserege volt, minden bizonnyal képes lett volna arra, hogy a román intervenció hadsereget kikergesse Erdélyből. Sajnálatos módon, azonban a kommunista-szociáldemokrata vezetők értelmetlen, dogmatikus, marxista célokra (világforradalom, osztályharc, proletariátus diktatúrája) pazarolták a hadsereg erejét, ahelyett, hogy ez a hadsereg Erdély visszaszerzéséért és az ország területi épségének megőrzéséért küzdött volna.

¹⁹ Farkas József: A Székely Hadosztály Mátészalka környéki harcairól, szelíden... Mátészalka – Debrecen 1996. 38.

²⁰ Romsics Ignác: Erdély elvesztése 1918–1947. Bp. 2018. 235–236.

A Székely Hadosztály és a magyar bolsevikok ellentéteinek vizsgálatánál érdemes megvizsgálni Kun Béla hozzáállását Magyarország területi integritásához. A külügyi népbiztostól származó idézetek egyértelműen rámutatnak arra a tényre, hogy a kommunisták nem álltak nemzeti alapon. A történelmi Magyarország megóvása nem szerepelt a tanácskormány céljai között, hiszen Magyarországot csupán ugródeszkeként kezelték, ahonnan továbbgyűrűzhet a világforradalom. Az alábbi, Kun Bélától származó idézetek hitelesen alátámasztják ezt az állítást.

Kun Béla külügyi népbiztos állásfoglalása Magyarország területi integritásáról 1919. március 21. és 1919. augusztus 1. között: „A Magyarországi Tanácsköztársaság kormánya késznek nyilatkozik területi kérdések megtárgyalására a népek önrendelkezési elvének alapján, és a területi integritást kizárólag ezzel összhangban szemléli.” (Kun Béla külügyi népbiztos levele a békekonferenciához a tanácskormány külpolitikai alapelveiről, Budapest, 1919. március 24.)²¹

„A Magyarországi Tanácsköztársaság kormánya meglegedéssel értesül a Szövetséges és Társult Hatalmak azon szándékáról, hogy meghívják Magyarországot a párizsi békekonferenciára. A Magyarországi Tanácsköztársaság egyetlen nép iránt sem táplál ellenséges szándékot, és mindenkiel békében és barátságban kíván élni, annál inkább, mivel nem áll a területi sérthetlenség elve alapján. A Cseh – Szlovák Köztársaságot – mellyel, ahogy a múltban mindig, akképpen ezentúl is békében és barátságban kíván élni – nem akarta megtámadni és valójában nem is támadta meg, továbbá mindig tiszteletben tartotta a Szövetséges Államok által megállapított demarkációs vonalakat, és tudomásul vette a november 13-i katonai megállapodás előírásait.” (Kun Béla külügyi népbiztos titkos választávirata Georges Clemenceau-hoz, a párizsi békekonferencia elnökéhez, Budapest, 1919. június 9.)²²

„Nem fogadjuk el a területi sérthetlenség elvét, és eltekintünk ama tényről, hogy a határvonalak kizárólag magyar lakosságú területeket szakítanak el Tanácsköztársaságunktól.” (Kun Béla külügyi népbiztos titkos választávirata Georges Clemenceau-hoz, a párizsi békekonferencia elnökéhez, Budapest, 1919. június 16.)²³

A Magyarországi Tanácsok első kongresszusa ünnepélyesen kinyilvánítja, nemcsak nem áll a területi integritás alapján, de, mint olyan ország, amely megtette a lépéseket arra, hogy az osztálykülönbségek megszűnjenek, eltörölte egyben a nemzeti elnyomás előfeltételeit is. Ennélfogva a maga részéről megadja minden nemzethez tartozó dolgozóknak a lehetőséget, hogy képességeiket a dolgozók összességének javára szabadon, önállóan, minden más nemzettől függetlenül kifejthessék, hirdeti minden nemzet dolgozóinak önrendelkezési jogát. (Kun Béla által

²¹ Közli: Trianon. Szerk. Zeidler Miklós. Bp. 2008. 72.

²² Uo. 73.

²³ Uo. 76.

előterjesztett határozati javaslat 1. pontja, amit a Tanácsok Országos Gyűlése elfogadott a tanácskormány külpolitikáját illetően 1919. június 19.-én)²⁴

Kun Béla a Neue Freie Presse (bécsi folyóirat) munkatársának adott interjújában kijelentette (az interjúról a Nap című erdélyi folyóirat is beszámolt²⁵), hogy a tanácskormány nincs hadiállapotban az antanttal. A kormány a béke álláspontján áll, és az antant sem hozott ellenünk irányuló intézkedéseket. A tanácskormány nem áll a területi integritás alapján, a szerveződő Vörös Hadsereg a diktatúrát támogatja majd vérontás nélkül. Gottfried Barna „A Székely Hadosztály története” című könyvében arról számol be, hogy ezt a nyilatkozatot tekintették a székely hadosztálybeli tisztek a tanácskormánnyal történő szembehelyezkedés kezdetének.²⁶

Ahogy a szemléltetett forrásokból egyértelműen kitűnik, Kun Béla külügyi népbiztos és a tanácskormány nem állt Magyarország területi integritása alapján, ami ellentétben volt a Székely Hadosztály Erdély visszaszerzésére irányuló akaratával. A hadosztály elvetette a kommunista világnézetet és a világforradalom győzelméért való küzdelmet. Amennyiben a bolsevisták nem határolódtak volna el a területi integritástól és minden nemzeti szimbólumtól, nem vezettek volna be radikális terrort a lakosság ellen, elképzelhető lehetett volna, hogy a Székely Hadosztály teljesen beintegrálódik a Vörös Hadseregbe.

A tanácskormány megalakulását követően, a pénzügyi támogatás és a hadi felszereléssel történő ellátást illetően nehéz helyzetben voltak a székelyek, hiszen a Székely Hadosztály létezése gazdaságilag a hadügyi népbiztosságtól függött, azonban a politikai világnézet tekintetében hatalmas ellentét volt közöttük, mivel a Székely Hadosztály nem a világforradalomért küzdött, hanem Magyarország területi integritásáért. Legfontosabb feladatának tekintette Erdély visszaszerzését a román intervencióstól.

A tanácskormány arra törekedett, hogy a Székely Hadosztály tartóztassa fel addig a románokat, amíg a bolsevista vezetés megerősíti a hatalmát, megszervezi a politikai megbízottak hálózatán keresztül a világnézeti szempontból hozzá hűségesebb Vörös Hadsereget, felfegyverzi a Vörös Őrséget, végül lefegyverzi a politikai szempontból ellenséges Székely Hadosztályt.²⁷

Amennyiben a Székely Hadosztály 1919. március 21-én a tanácskormány megalakulását követően a bolsevistákhoz csatlakozik, akkor a hadosztály Belényestől Máramaroszigetig nyúló védelmi vonala mögött megerősítik a világnézetiileg a bolsevizmushoz hű, politikai megbízottakkal megtöltött Vörös Hadsereget. Ez a Vörös Hadsereg a románok felett aratott győzelem esetén is csupán a világforradalom győzelméért küzdött volna nem pedig az ország területi integritásáért.²⁸

²⁴ Uo. 82.

²⁵ A Nap, XVI. évf. 75.sz. 1919. április 1.

²⁶ Gottfried Barna – Nagy Szabolcs: A Székely Hadosztály története. Csíkszereda 2018. 126.

²⁷ Kratochvíl K.: A Székely Hadosztály i. m. 47.

²⁸ Uo. 8.

A rosszul felszerelt, hadianyagokból hiányt szenvedő Székely Hadosztály nem volt olyan erős, hogy a románokkal szemben alakított frontvonal megtartása mellett a proletárhatalom Vörös Hadserege ellen is kellő erővel léphessen fel és megbuktassa a tanácskormányt.²⁹

A székely katonák látták a bolsevikok hátszágbeli tevékenységét, így alapos okkal féltették szülőföldjüket, Erdélyt a vörösök pusztításától. A következő eset jól tükrözi a székelyek aggodalmát, amikor a Vörös Őrség megszervezése céljából Budapestről Szatmárra érkezett Molnár nevű kommunista, terrorapparátusával együtt. A Vörös Őrség parancsnoka, Molnár, elfoglalta József királyi herceg palotáját. A székely katonák annak a reális félelmüknek adtak kifejezést, miszerint azért szerveznek oly nagy létszámú Vörös Őrséget a hadosztály mögött, hogy alkalomadtán ez a Vörös Őrség lefegyverezze a Székely Hadosztályt. A tényleges oka a nagy szervezőmunkának az volt, hogy amennyiben a Székely Hadosztály áttörné a frontvonalat és megfutamodásra kényszerítené a román hadsereget, akkor a Vörös Őrség rögtön követi az előnyomulást és Erdélyben megszervezi a bolsevizmust. Ebben az elgondolásban az volt a megdöbbenő, hogy attól a Székely Hadosztálytól várták a katonai helyzet javulását, akiben a tanácskormány ellenséget látott. Kratochvil azon a véleményen volt, hogy a hadosztály kitűzött célját, Erdély felszabadítását addig nem tudja megvalósítani, amíg el nem zavarja a tanácskormányt, csak ezután kezdheti meg Erdély felszabadítását a román intervenciós hadsereg uralma alól.³⁰

Állandó konfliktushelyzetet okozott a vörösök politikai megbízottjainak agitációi, amely során a hazafias gondolkodású székelyeket próbálták megnyerni a bolsevizmusnak. A kommün agitációs bolsevik örülete szinte az első pillanattól kezdve célba veszi Kratochvilékat. A komiszárok valósággal megrohanják a csapatokat, igaz, egyik-másik, ahogyan a legények nevezik, „a székely körvasúton” – a Szamos fenekén – végzi, nem egy csak a tiszték jóindulatának, emberségének és kemény fellépésének köszönheti életét. Majdnem így jár maga Böhm Vilmos hadügyi népbiztos is, aki Cseke alezredes Kratochvil birtokába került visszaemlékezése szerint április első napjaiban szemlét tartott a székelyeknél, előbb Barátkán, majd Csucsán. „Hallgatván beszédét, a székely katonák azon tanakodtak: leüssük-e? Ők egy hadügyminisztert nem így képzeltek el maguknak. Kíséretében egyetlen tiszt sem volt, csupán 15-20 fiatal nagyváradi zsidó ifjú – újságírók, riporterek.”³¹

²⁹ Uo. 57.

³⁰ Uo. 50.

³¹ *Domonkos László: Az elfelejtett parancsnok. Kratochvil Károly élete.* Bp. 2010. 241–242.

A román intervenciós hadsereg csucsai áttörésének következtében az erdélyi front összeomlott, a román hadsereg feltartóztathatatlanul előzönlött az Alföldet. Útközben gyilkosságokat és rekvirálásokat követtek el, megkezdték a megszállt területek módszeres kifosztását háborús jóvátétel címén. A marxista történetírás az egész keleti arcvonal elesét a Székely Hadosztályra hárítja. A valótlanúton alapuló marxista történetírás a következőképpen ismerteti az eseményeket: „a keleti arcvonalnak mintegy felét a Székely Hadosztály tartotta. Ez a hadosztály furcsa háborút viselt. Nem vívott ütközeteket. Egyszerűen kitért a harcok elől. A keleti hadsereg vezérkari főnöke nem értette, mi történik a Székely Hadosztály arcvonalán. Mások se értették. A keleti hadsereg vezérkari főnöke utasítást adott a csapatoknak, hogy az ellenséggel szemben a legerélyesebb ellenállást fejtsek ki. A román seregek előretörték. A Székely Hadosztály fittyet hányt a vezérkar főnökének utasítására. Visszavonult.”³² A keleti arcvonalon a legerősebb egység a Székely Hadosztály volt, amelyet ellenforradalmi tisztek vezettek. A Székely Hadosztály 1919. április 26-án letette a fegyvert az intervenciós csapatok előtt, ezzel lehetlenné téve a Tiszántúlon az ellenállást. A Vörös Hadsereget vissza kellett vonni a Tisza vonalára, és északon, Borsod, Heves, Nógrád megyében is hátráltak a vörös csapatok a csehszlovák intervenciós erők támadása következtében.³³ A marxista történetírással szemben a valóság az, hogy a Székely Hadosztály képviselte azt az erőt, amellyel túlnyomórészt sikerült megakadályozni a románok vérengzését Erdélyben. A székelyek hősiiesen ellenálltak a román intervenciós hadsereg támadásának, azonban a katonai felszereléssel történő ellátottságuk rettentően hiányos volt, a harc folytatásához nem kaptak elegendő muníciót sem. A vörös csapatok voltak azok, amelyek az erélyes ellenállást és Erdély visszaszerzését megghiúsították. A keleti arcvonal katasztrófális helyzete ellenére a tanácskormány terve vette Debrecen védelmét, de a tragikus hadi helyzet következtében erre már nem kerülhetett sor.

Debrecen város védelmére rendelt erők felállása 1919. április 22-i haditerv alapján:

Verestemplom: 2 géppuska, ½ század; Csonkatemplom: 1 egész század, 2 géppuska; Nagytemplom ½ század, 1 géppuska; Royal elé: 1 század 2 géppuska; Kórház elé: 1/2 század, 1 géppuska; Kisvásártér-Hatvan utca vége: 1 század, 2 géppuska; Széchenyi utca végére: ½ század, 1 géppuska; Árpád tér: ½ század, 1 géppuska; Attila tér: ½ század, 5 ½ század, 12 géppuska.

A város védelmére rendelt haderő kiegészítése:

³² Zalka Miklós: Mindenkihez! Bp. 1978. 90.

³³ Uo. 34.

73 ember Nagytemplom, 1 gépfegyver; 50 ember Csonka-templom, 1 gépfegyver; 70 ember a temető(-höz), 1 gépfegyver; 50 ember Royal, 1 gépfegyver; 10 határrendőr posta őrizet.³⁴

Debrecen sorsát az a szerencsétlen történelmi esemény pecsételte meg, hogy a román csapatok a fegyverszüneti szerződést megszegve, 1919. április 16-án széles fronton támadást indítottak a Magyar Tanácsköztársaság ellen. Céljuk azonban nem a bolsevizmus megdöntése, hanem a magyar területek elrablása és a területek működő infrastruktúrájának Romániába történő elszállítása volt. A Vörös Hadsereg az idő rövideje miatt, és mert a Székely Hadosztály leszerelésével, üldözésével volt elfoglalva, nem tudott időben felkészülni a támadásra. A helyzetet súlyosbította, hogy a Debrecen védelmével megbízott Vörös Hadsereg csapatai kis és szétszórta egységekben érkeztek a frontra és emiatt nem tudtak jelentős ellenállást kifejteni.

Annak ellenére, hogy a tanácskormány 2 hét alatt 51 zászlóalj (többségében felfegyverzett munkásokat és a megyéből toborzott szegényparasztokat, agrárproletárokat) állított csatasorba és irányított a frontra, ezeknek a munkászászlóaljaknak és felfegyverzett agrárproletároknak a gyenge harcértéke miatt, valamint a román túlerő, továbbá a vezérkarban megnyilvánuló fejtelenség, a Székely Hadosztály üldözésére pazarolt energia, végül az ellenforradalmi erőknek a vörös terror hatására bekövetkező lázadása a román hadseregnek az előnyomulását segítették elő. A román csapatok április 18-án már Királyháza – Szatmárnémeti – Nagykároly – Érmihályfalva vonalán álltak és 3 nap múlva közvetlen Debrecen alatt.³⁵

A román intervenciós támadás feltartóztatására és a tanács hatalom fenntartása érdekében némi ellenállást próbáltak tanúsítani a tanácskormányhoz hű debreceni proletárok is. Főleg a proletariátus (a munkásság legszegényebb rétege és a szegényparasztoak), mert a többi társadalmi réteget már maga ellen hangolta a tanácskormány az osztályharc téveszméivel.

Az összeomlott front helyreállítása céljából Debrecenbe érkezett 1919. április 20-án Landler Jenő népbiztos. A fejvesztve menekülő Vörös Hadsereg szabad utat engedett a román megszállóknak. Az egyébként is súlyos helyzetet még a hadvezetőség ügyetlenkedése is súlyosbította. A direktóriumnak április 19-én keltezett katonai felszerelést kérő táviratát a hadügyi népbiztosság visszaküldte, mert közvetlenül és nem a hadosztályon keresztül, nem hivatalos úton küldték el. A hadvezetőség a borzalmas hadi helyzet tudatában még 1919. április 20-án sem tudta eldönteni, hogy védik-e vagy harc nélkül feladják a várost. Végül a hadvezetőség a város harc nélküli feladása mellett döntött.³⁶

Április 22-ről 23-ára virradó éjjel a direktórium elhagyta Debrecen. Handler Gyula, szociáldemokrata tisztviselő vette át az ügyek intézését a direktóriumtól,

³⁴ A Tanácsköztársaság Hajdú-Biharban 1919 i. m. 409.

³⁵ A debreceni munkásmozgalom története (A munkásmozgalmi szervezkedés kezdetétől a tanácsköztársaság leveréséig). Szerk. Varga Zoltán. Debrecen 1956. 297.

³⁶ Uo. 300.

aki így emlékezett vissza az eseményekre: „Április 22-23 éjjelén ½ 1 óraker értesültem, hogy a direktórium elhagyta a várost. A rendőrségre mentem fel, ahol Nevelics csendőrőrnagyot és Demetrovics csendőr századost találtam – mondja el Handler. – Intézkedtem, hogy egy francia nyelvű memorandum készíttessék, mely egy parlamentair által a román királyi csapatok parancsnokságának átadandó. Felkértem Nevelics őrnagyot, hogy a [...] még rendelkezésre álló fegyveres erővel vonuljon ki a város alá, hogy a visszavonuló vörös csapatokat lefegyverezze. Én magam az állomásra mentem, ahol az irányban intézkedtem, hogy [...] a vonatokon visszatérő csapatokat megállítás nélkül továbbítsa.”³⁷

Handler Gyula, aki a Károlyi-kormány idején volt szocialista kormánybiztos-főispán 1919. márciusában tartott beszédében arra kérte a székelyeket, hogy ne lőjenek a román katonákra, hiszen azok is „elvtársak” lesznek, csak fel kell őket világosítani. Annak a meggyőződésének is hangot adott, hogy a békefeltételeket nem Párizsban, hanem Bernben a szocialisták fogják megállapítani.³⁸ Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy az ilyen, és ehhez hasonló baloldali beszédek ellenérzést váltottak ki a székely katonákból.

A románok 1919. április 22-én már csupán 6-8 km-re voltak Debrecentől és a várost 3 oldalról körülvették. Debrecent a rendelkezésre álló haderővel lehetetlen vállalkozás volt megtartani. Április 23-án hajnalban Jóny tábornok lett a debreceni városparancsnok. A város rendjének fenntartása végett leszerelt tisztből különítményeket toboroztak és a rend fenntartásának érdekében járőröztek a városban. Megjelent Jóny parancsa:

„Első számú parancs. Debrecen, 1919. április 23. Összes csendőrség, rendőrség és katonaság a fegyvereket azonnal adja le a városházához. Az összes laktanyc a román katonaság részére azonnal kiürítendőek [...] Tisztek és altisztek kard és fegyver nélkül, de csillaggal az utcán szabadon mozoghatnak. Rendőrség, csendőrség a helyén marad, de fegyver nélkül. Város- és helyőrség parancsnok alulírott Jóny sk. tábornok.”

1919. április 23-án du. 4-6 óra között a román csapatok ellenállás nélkül megszállták Debrecent. Egy hónapi fennállás után Debrecenben megszűnt a tanácskormány hatalma, de ettől még nem lélegezhetett fel a város, hiszen még meg kellett tapasztalnia a román megszállás borzalmait is, ami egy évig tartott.³⁹

Debrecenben ambivalens érzésekkel fogadták a megszálló román hadsereget. Zoltai Lajos muzeológus 1921-ből visszatekintve felidézte: „a debreczeni magyar lelkében kétféle érzelem váltakozott akkor. A megkönnyebbülés és a szégyené. – A megkönnyebbülésé, hogy megszabadulva láttuk magunkat a vörös terrortól; a szégyené, hogy ezt a szabadulást ezer éves hazánk területi épségét meg-

³⁷ Uo. 300.

³⁸ *Gottfried B. – Nagy Sz.:* A Székely Hadosztály i. m. 128.

³⁹ A debreceni munkásmozgalom története i. m. 301.

rabolni akaró nép, az oláh, telhetetlen nagyravágyó ellenségünk hozza nekünk. Reménység biztatott, hogy a hagyományos társadalmi rend, a munka szabadsága ismét helyreáll, de ugyanakkor az aggodalom is búsított bennünket, micsoda adót kell még fizetnünk ezért a megmentésért.”⁴⁰

A tanácshatalom népszerűtlen intézkedései (erőszakos szocializálások, rekvirálások, ékszerrendelet, túszerrendelet, kényszersorozás, az „osztályidegen elemek” üldözése, kirekesztése az új társadalmi rendből) ellenszenvet váltottak ki a lakosságból. Összegezve elmondható, hogy mindenkitől elvettek mindent, ha több tulajdona volt, mint a semmi. Ennek következtében a lakosság túlnyomó többsége örömmel fogadta a vörösök terrorjától történő megszabadulást. Sajnos a vörös terrort a román megszállás borzalmai követték, így végül Debrecen csak 1920. március 11-ét követően vált újra szabaddá.

ÖSSZEGLÉS

A magyarság emlékezetében fájó emlékként él a román intervenció hadsereg 1919. évi megszállása. Erőszakos rekvirálások, rablások, internálások, gyilkosságok, totális pusztítás szegélyezte az utat amerre a román hadsereg járt. A tanácskormány, élén a külügyi népbiztossal Kun Bélával, mindenáron megakadályozták, hogy kialakulhasson az ország területi integritásáért is küzdő „nacionál-bolsevista” magyar Vörös Hadsereg. A hadseregben üldözték a történelmi Magyarország egyben tartásáért való küzdelmet támogató gondolatokat, megtiltották, hogy az egységek vörös zászlóikat nemzeti színű zászlókkal szegélyezzék.⁴¹ Az utókor kádárista történetírása pedig helyeselte ezt a döntést. Álláspontom szerint, főleg ez okozta a Székely Hadosztállal történő szembekerülésüket.

A marxista történetírás szerint „a keleti hadsereg kudarcának egyik döntő oka minden kétséget kizáróan a Székely Különítmény vezetőinek árulása volt. E hadosztály állandó visszavonulása nemcsak harcászatiilag járt igen súlyos következményekkel. Azon túlmenően, hogy áruló visszavonulása a keleti hadsereg arcvonalának balszárnyán magával vonta az arcvonal centrumának visszavonulását is, maga az a tény, hogy a Vörös Hadsereg e legjobban felszerelt és szervezett egysége állandóan visszavonult, a többi alakulatra is igen demoralizálóan hatott. Megrendítette a saját erőbe vetett bizalmat, s ugyanakkor az ellenség erejének túlbecsülését eredményezte. A Székely Különítmény vezetőinek árulása mellett az ellenséges előrenyomulás megállítására irányuló törekvések sikertelensége döntő mértékben a csapatok harci szellemének gyengeségén múlt.”⁴² A valóság ezzel szemben az, hogy a tanácshatalom nyíltan szembehelyezkedett a területi integritás elvével, ami demoralizálóan hatott a Székely Hadosztály harci moráljára. A bolsevisták terrorja

⁴⁰ *Romsics I.*: Erdély elvesztése i. m. 246.

⁴¹ A szocialista világforradalom útján. Magyar Tanácsköztársaság – Szlovák Tanácsköztársaság. Összeáll. Györfly Sándor és Pavol Kanis. Bp. – Bratislava, 1981. 56.

⁴² *Liptai Ervin*: Vöröskatonák előre! A magyar Vörös Hadsereg harcai 1919. Bp. 1969. 153.

megrémisztette a családjukat féltő katonákat, amely tovább mélyítette az ellentétet a székelyek és a vörösök között. Liptai Ervin valótlanságot állít abban a tekintetben, hogy a „Székely Különítmény” lett volna a legjobban felszerelt harci egység, mivel a hadügyi népbiztosság politikai megbízhatatlanságukból eredően nem látta el a hadosztályt a harc folytatásához szükséges ruházattal és munícióval. A vörös csapatok egységei beleértve az internacionalistákat a legtöbb esetben már a harc kezdetén megfutamodtak, annak ellenére, hogy a legjobb hadfelszerelés birtokában voltak. Sajnos, a kommunista vezetők a világforradalom kivívását tartották legfontosabb céljuknak, az ország területi integritásának elvével pedig nyíltan szembehelelyezkedtek. Szamuely Tibor a román-magyar háborút csupán a profitért és a piacért vívott háborúnak nevezte, amelyben a román és a magyar „burzsoázia” csaptak össze. A tényleges összefogáson alapuló honvédő háború helyett a belső polgárháborút támogatta, amelyben a hatalom kizárólag a proletariátus (a munkásság legszegényebb rétege és a szegényparasztok) kezében van, ezzel a szemlélettel az antant csapatok malmára hajtotta a vizet.

Az 1919. április 16-án bekövetkezett sikeres román intervenciók támadás után a rendelkezésre álló erőkkel mind a Székely Hadosztály, mind a magyar Vörös Hadsereg részéről képtelenség volt tartani a frontot. Sajnos, ennek következtében sorban estek el a Partium és az Alföld nagyvárosai, köztük Debrecen is. A tanács hatalom által alkalmazott vörös terror 1919. április 18-án ellenforradalmat váltott ki Debrecenben, amelyet a városba érkezett, Rothziegel Leó vezetése alatt álló osztrák internacionalistákkal rövid időn belül lever a helyi tanács hatalom. Amikor a román intervenciók hadsereg Debrecen alá ért, a várost mindössze néhány, a tüzkérészen még át nem esett zászlóalj védte. A debreceni katonai parancsnokságnak tartalékai nem voltak. A harcban járatlan katonák között a túlerejű támadás következtében pánik tört ki, és bár egyes részek derekasan helytálltak, a többség parancs ellenére visszavonult.⁴³ Így, végül 1919. április 23-án délután 4 órára Debrecen harc nélkül került a román intervenciók hadsereg kezére. A város elvesztése különösen nagy veszteséget jelentett a tanács hatalom számára, mivel Debrecen volt a „Tiszántúli fővárosa”, jelentős ipari és mezőgazdasági központ, fontos közlekedési csomópont. Debrecen sorsát, - a többi tiszántúli városhoz hasonlóan - a csucsa front összeomlása pecsételte meg. Nyílt terepen, a létszám, felszerelés és hadianyaghiányban szenvedő Székely Hadosztály nem tudta feltartóztatni az előrenyomuló román intervenciók hadsereget, amely a Tisza vonaláig nyomult előre.

⁴³ Uo. 149.

ABSTRACT

Szilvássy, Zoltán: Some connections of the history of Sekler Division and the Hungarian Soviet Republic in the light of the collapse of the Transylvanian Front

On April 16, 1919, after a successful attack of Romanian intervention forces the counter-revolutionary Hungarian Székely Division and the Red Army were both unable to hold the Eastern front line. Unfortunately, and as a result of this event, all the great cities of the Hungarian Plain were fallen, including Debrecen. The red terror, carried out by communists, resulted counter-revolution in Debrecen (18 April, 1919) which was crushed by local communist forces within a short time with the help of Austrian internationalists led by Leo Rothziegel. The loss of the city was especially painful for the Hungarian Soviet Republic because Debrecen was the "capital of the Southeast", a major industrial and agricultural center and an important transport hub. The fate of Debrecen, like the rest of the cities of the Tisza region, was determined by the collapse of the Csucsá front line. In an open field, suffering from lack of munition, the Székely Division could not stop the advance of the Romanian intervention army, which reached the line of the River Tisza. The defense of the historic area of the Kingdom of Hungary was not included in the aims of the Hungarian Soviet Republic, which used Hungary as a springboard in the process of spreading the world revolution. The betrayal of the effort for the territorial integrity of the country caused a huge gap between the Székely Division and the communist forces which resulted the collapse of the Transylvanian Front line.

Keywords: Székely Division, territorial integrity, Transylvanian Front, Soviet Republic in Debrecen